

Krzysztof T. Konecki
Izabela Ślęzak

OD REDAKTORÓW

**SOCJOLOGIA JAKOŚCIOWA –
INNOWACYJNE METODY
W BADANIACH JAKOŚCIOWYCH**

Krzysztof T. Konecki, prof., kierownik Katedry Socjologii Organizacji i Zarządzania UŁ, członek Zarządu Qualitative Methods Research Network of ESA, członek Prezydium Komitetu Socjologii PAN, członek Zarządu PTS, przewodniczący Sekcji Socjologii Jakościowej i Symbolicznego Interakcjonizmu PTS. Obszar zainteresowań naukowych to m.in.: socjologia jakościowa, teoria ugruntowana, interakcjonizm symboliczny, socjologia wizualna.

Dane adresowe autora:

Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania,
Instytut Socjologii UŁ
ul. Rewolucji 1905 r. 41/43, 90-214 Łódź
e-mail: konecki@uni.lodz.pl

Izabela Ślęzak, asystent w Katedrze Socjologii Organizacji i Zarządzania Instytutu Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego. Główne obszary jej zainteresowań naukowych ogniskują się wokół metodologii badań społecznych, zwłaszcza jakościowych metod badań; symbolicznego interakcjonizmu, socjologii pracy i organizacji, socjologii dewiacji. Aktualnie zajmuje się badaniami terenowymi dotyczącymi zagadnienia prostytucji.

Dane adresowe autora:

Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania,
Instytut Socjologii UŁ
ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź
e-mail: iza.slezak@gmail.com

Niniejszy numer stanowi okazję do zaprezentowania wybranych artykułów poruszających zagadnienia innowacji w obszarze metod i praktyki badawczej w socjologicznych badaniach jakościowych.

Prezentowane teksty stanowią pokłosie obrad grupy tematycznej „Socjologia jakościowa – innowacyjne metody w badaniach jakościowych” zorganizowanej przez Krzysztofa T. Koneckiego podczas XIV Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego w Krakowie we wrześniu 2010 roku. Powołując tę grupę, pragnęliśmy dowiedzieć się, jak metodologiczny i metodyczny rozwój technik badań jakościowych może wzbogacić rozwój socjologii jakościowej. Niniejszy numer zawiera wybrane artykuły powstałe na podstawie wygłoszonych referatów, a także teksty, które nie były prezentowane na Zjeździe, jednak wiążą się z tematem przewodnim numeru.

Socjologia jakościowa jest dla nas orientacją socjologiczną, w której ważny jest zarówno opis, jak i rozumienie zjawisk, a czasami również wyjaśnianie ich przyczyn. W jej ramach kluczową rolę odgrywają badania empiryczne i analiza doświadczeń indywidualnych oraz grupowych, definicji świata społecznego oraz interakcji przy użyciu jakościowych metod badania lub jakościowej analizy danych jakościowych i/lub ilościowych. Jednak socjologia jakościowa nie ogranicza się do użycia specyficznych dla niej technik i metod badania (obserwacja uczestnicząca, wywiad swobodny, wywiad narracyjny, wywiad na podstawie fotografii/filmu, analiza nagrań wideo, analiza fotografii, wywiady grupowe, etnografia społeczności lokalnej itp.),

jak czasami bywa rozumiana. „Jest ona raczej jakościowym sposobem myślenia o ludzkim doświadczeniu, drogą «naukowej oraz intersubiektywnej empatii», która pozwala dotrzeć do znaczenia doświadczeń indywidualnych i grupowych tak zwanego «zewnętrznego świata»” (Konecki 2005: 2).

Pytanie o to, jak coś zachodzi wskazuje na poszukiwanie procesów w każdym fragmencie rzeczywistości społecznej, w tym także dążenie do odkrywania indywidualnego doświadczenia tej rzeczywistości. Warto zaznaczyć, że samo użycie jakościowych technik badawczych także może być analizowane socjologicznie i jakościowo, by odpowiedzieć na pytanie, jak metody i techniki badawcze konstruują rzeczywistość, którą mają opisywać.

Metody jakościowe nieustannie się rozwijają, stąd też w ich historii wielokrotnie mieliśmy do czynienia z innowacjami (także będącymi konsekwencją postępu technologicznego) w zakresie sposobów gromadzenia i analizy danych oraz nowych koncepcji metodologicznych (Travers 2009). Współcześnie termin „innowacyjność” kojarzony jest przede wszystkim z kreatywnymi metodami badań społecznych (związanymi ze sztuką, dramą, tańcem, poezją, fotografią, badaniami aktywnie angażującymi ich uczestników w przebieg projektu), podejściami narracyjnymi, metodami mieszanymi łączącymi różne typy jakościowych i ilościowych danych; badaniami prowadzonymi online oraz wykorzystującymi oprogramowanie komputerowe wspomagające analizę i opracowywanie danych (Wiles, Crow, Pain 2011). Jednocześnie możemy mówić o róż-

nych poziomach innowacji (Wiles i in. 2011). Najniższym jest przyjęcie (*adoption*) bez większych zmian istniejącej już metody lub techniki i zastosowanie jej w innej dyscyplinie lub odmiennym polu badawczym niż to, w którym była pierwotnie stosowana. W zakres tego podejścia zalicza się także stosowanie w jednym projekcie badawczym jednocześnie kilku już istniejących metod czy technik.

Nieco więcej wysiłku wymaga od badacza adaptacja, czyli wprowadzenie zmian mających na celu dostosowanie (*adaptation*) danej metody czy techniki do potrzeb konkretnego kontekstu badawczego lub też wprowadzenie do niej twórczych zmian w celu jej ulepszenia. Najbardziej złożone, najtrudniejsze i najrzadziej spotykane w naukach społecznych jest faktyczne wprowadzenie (*inception*) nowego podejścia, metody, narzędzia, które wcześniej nie było znane i stosowane. Jak zauważa Travers (2009), znacznie częściej ma miejsce sytuacja, gdy metody, które istniały już wcześniej, ale nie wzbudzały szerszego zainteresowania badaczy, w pewnym momencie zyskują na popularności, są niejako ponownie odkrywane i postrzegane jako te, które otwierają przed badaczami nowe możliwości (np. grupy fokusowe).

Teksty składające się na niniejszy numer w różny sposób odnoszą się do pojęcia innowacyjności, prezentując socjologiczne analizy nowych czy niedocenianych wcześniej rodzajów danych, zastosowanie nowatorskich technik ich gromadzenia, przechowywania i archiwizowania, łączenia i integrowania różnych rodzajów danych, a także metod prowadzenia analiz

czy sposobów prezentacji wyników. Ideą leżącą u podstaw powstania numeru była prezentacja nowych metod i metodologii, które wchodzą do repertuaru narzędziowego badaczy jakościowych, mogą wzbogacić socjologię jakościową. Co ważne, autorzy rozważają tak zalety i możliwości zastosowania prezentowanych rozwiązań, jak i wprowadzają elementy krytycznej refleksji nad ich ograniczeniami. Taki wszechstronny namysł nad proponowanymi rozwiązaniami jest konieczny, by innowacja nie stała się jedynie słowem wytrychem, zwalniającym od konieczności zastanowienia się nad konsekwencjami jej wprowadzenia w danym projekcie lub zasłaniającym braki i niedoskonałości analizy (Travers 2009).

Wierzmy, że przedstawiane czytelnikom artykuły, które opierają się na doświadczeniach badaczy wykorzystujących w swoich projektach poszczególne metody, pobudzą zainteresowanie i dyskusje nad innowacyjnymi kierunkami rozwoju badań jakościowych.

Niniejszy numer otwiera artykuł **Krzysztofa T. Koneckiego** *Wizualna teoria ugruntowana. Podstawowe zasady i procedury*. Autor prezentuje w nim sposoby analizy materiałów wizualnych przy zastosowaniu wskazówek i pojęć metodologii teorii ugruntowanej. Rozważania autora są wynikiem zarówno jego własnych doświadczeń badawczych, jak i poszukiwań literaturowych. Artykuł zawiera liczne przykłady pochodzące z projektów badawczych Krzysztofa T. Koneckiego oraz aneksy uzupełniające wywód.

Kolejny artykuł także porusza kwestie związane z coraz bardziej popularną socjologią wizualną, koncentruje się jednak na innym jej wątku. **Maciej Frąckowiak** w tekście *Jak obejrzyć tysiąc zdjęć na raz? O narzędziach kategoryzacji obrazów fotograficznych w projekcie „Niewidzialne Miasto”* porusza zagadnienie klucza kategoryzacyjnego jako narzędzia, które można wykorzystać do analiz dużej ilości materiału, prezentując jego ideę na podstawie ogólnopolskiego badania „Niewidzialne Miasto”. Autor analizuje także pozainstytucjonalne formy modyfikowania przestrzeni dużych polskich miast oraz metodologiczne problemy ich badania z użyciem danych wizualnych.

Tekst **Izy Desperak** *Audyty społeczne jako propozycja wzbogacenia repertuaru metod badań społecznych* dotyczy metody audytu społecznego. Jest to narzędzie badawcze wypracowane w celu mierzenia dyskryminacji w sferze zatrudnienia. Autorka analizuje przeprowadzone w Polsce audyty – zarówno prowadzone na zlecenie organizacji pozarządowych, jak i te, które przeprowadziła w celu przetestowania metody. Wskazuje także na jej wady i zalety.

Artykuł *Wprowadzenie do obserwacji online: warianty i ograniczenia techniki badawczej* autorstwa **Piotra Millera** przedstawia niezwykle aktualne zagadnienie zasad prowadzenia obserwacji w wirtualnej przestrzeni Internetu. Autor opisuje główne typy badań jakościowych online. Odwołując się do bogatej literatury przedmiotu, rozważa także dylematy, jakie mogą towarzyszyć wykorzystaniu tej techniki w projekcie badawczym.

Kolejne dwa artykuły przybliżają zagadnienie niezbyt często poruszane w polskiej literaturze, dotyczące oprogramowania CAQDAS (*Computer Assisted/Aided Qualitative Data Analysis*), czyli narzędzi służących komputerowemu wspomaganie analizy danych jakościowych. Oba teksty prezentują program NVivo, który jest aktualnie jednym z najbardziej zaawansowanych narzędzi tego typu. **Maciej Brosz** w swoim artykule *Komputerowe wspomaganie badań jakościowych. Zastosowanie pakietu NVivo w analizie materiałów nieustrukturyzowanych* koncentruje się na problemie redukcji danych, który towarzyszy analizie jakościowej oraz prezentuje te opcje programu Nvivo, które pozwalają zminimalizować ów problem.

Z kolei **Jakub Niedbalski i Izabela Ślęzak** w tekście *Analiza danych jakościowych przy użyciu programu NVivo a zastosowanie procedur metodologii teorii ugruntowanej* koncentrują się na rozważaniu, jak nowoczesne oprogramowanie CAQDAS reprezentowane przez program NVivo 8 wpływa na sposób organizowania i realizacji badań jakościowych prowadzonych zgodnie z procedurami metodologii teorii ugruntowanej. Prezentują także najważniejsze opcje dostępne w programie Nvivo, użyteczne dla badaczy jakościowych. Autorzy obu tekstów bazują na własnych doświadczeniach pracy z programem.

W niniejszym numerze publikujemy również niezwykle aktualny głos w dyskusji dotyczącej sposobu oceniania przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego dokonań publikacyjnych rodzimych naukowców. Artykuł **Izabeli Wagner** *Selektywna analiza problemu publikacji*

humanistów i przedstawicieli nauk społecznych w języku angielskim zwraca uwagę na specyfikę pracy naukowej badaczy reprezentujących nauki przyrodnicze oraz humanistyczne i społeczne. Autorka zauważa, że o ile w dziedzinach, w których językiem technicznym jest język angielski ocenianie naukowców głównie na podstawie publikacji na łamach angielskojęzycznych pism jest uzasadnione, o tyle w specjalnościach, w których język stanowi bardzo ważne narzędzie badawcze i analityczne (jak np. w naukach społecznych) wzbudza to wiele wątpliwości. W artykule można znaleźć rozwinięcie tych tez wzbogacone o liczne przykłady.

Najnowszy numer „Przeglądu Socjologii Jakościowej” zamyka dział recenzji. Znajdują się w nim omówienia książek z zakresu metod badań społecznych – *Metod badania wizerunku*

w mediach pod redakcją Tomasza Gackowskiego i Marcina Łączyńskiego przygotowane przez **Annę Kacperczyk** oraz podręcznika Normana Denzina i Yvonne Lincoln *Metody badań jakościowych* **Izy Desperak**. W numerze publikujemy także recenzję książki Elżbiety Chromiec *Dialog międzykulturowy w działalności polskich organizacji pozarządowych okresu transformacji systemowej* sporządzoną przez **Kazimierza Doktora** oraz omówienie publikacji Justyny Iwony Klingemann pod tytułem *Horyzonty zmiany zachowania nałogowego w Polsce* **Andrzeja Kasprzaka**. Ostatnia prezentowana recenzja autorstwa **Jakuba Nieldbalskiego** dotyczy bezpłatnego programu OpenCode, który według autora może stanowić ciekawą alternatywę wobec płatnego oprogramowania wspomagającego analizę danych jakościowych (CAQDAS).

Bibliografia

Konecki Krzysztof T. (2005) *Jakościowe rozumienie innych a socjologia jakościowa*. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 1 nr 1, s. 1–3 [dostęp 2 lutego 2012]. Dostępny w Internecie: http://www.qualitativesociologyreview.org/PL/Volume1/PSJ_1_1_Editorial.pdf.

Wiles Rose, Crow Graham, Pain Helen (2011) *Innovation in qualitative research methods: a narrative review*. „Qualitative Research” vol. 11, no. 5, s. 587–604.

Travers Max (2009) *New methods, old problems: A sceptical view of innovation in qualitative research*. „Qualitative Research”, vol. 9, no. 2, s. 161–179.

Cytowanie

Konecki Krzysztof T., Ślęzak Izabela (2012) *Socjologia jakościowa – innowacyjne metody w badaniach jakościowych*. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 8, nr 1, s. 6–10 [dostęp dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: <http://www.przegladsocjologiijakosciowej.org>.